

ÀNGEL CASAS

CARTA D'UNA
DESASSOSSEGADA

(I ALTRES RELATS)

BARCELONA 2019

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2019 by Àngel Casas Mas
© d'aquesta edició, 2019 by Quaderns Crema, S. A.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S. A.

Il·lustració de la coberta de Leonard Beard

ISBN: 978-84-7727-607-4
DIPÒSIT LEGAL: B. 3587-2019

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *març de 2019*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA

1992. (L'any del centenari),	9
Carta d'una desassossegada,	23
La penúltima trucada,	33
Reflexions d'un taxista teòfob,	41
Okupàlia, ¿digui?,	59
El col·leccionista de Sebagos,	71
Entrevista amb Sa Eminència,	101
Demetrius Fort i el guapo Carmelo,	109
L'home que parlava <i>ex cathedra</i> ,	137
<i>I had a dream</i> ,	145
Glòria & The In Excelsis Deo,	173
<i>Epíleg. La cambrera dels ulls tristos</i> ,	187

A Olga Marco.

1992

(L'ANY DEL CENTENARI)

Em dic Marçal Casanovas i sóc periodista.

Treballo a *La Vanguardia* des de fa una pila d'anys. Ara en tinc seixanta-dos i m'he proposat com a missió a la vida, en la meva puta vida de pixatinters a sou de qui millor em pagui, desmuntar la fal·làcia sobre l'any 1992 amb la qual se'ns ha fet combregar, no ja amb rodes de molí, que són com galetes de l'esmorzar en comparació amb el que ens han fet empassar, sinó amb falòrnies com meteorits més grans que la plaça de les Glòries. Catalanes. De les Glòries Catalanes.

Encara que sigui l'última cosa que em deixin fer en el meu ofici abans de jubilar-me, necessito explicar què va succeir en realitat.

Hem patit una al·lucinació generalitzada. Una hipnosi col·lectiva inexplicable i irrepetible en la història del segle xx perquè, siguem-ne conscients d'una vegada, el 1992 que ens han explicat no va existir mai. No hi va haver Jocs Olímpics a Barcelona (els millors de la història, afirmen, per acabar-ho d'adobar), ni Exposició Universal a Sevilla, ni AVE que unís Madrid amb la capital de la gresca i la devoció. No hi va haver arquer Rebollo que fiqués la fletxa encesa en un fal·laç peveter trucat. Samaranch no va ser mai president del COI i per tant no va dir mai la famosa frase de «... à la ville de... Barcelona!» que li van atribuir. Maragall no va tenir mai una gavardina d'Antonio Miró ni va botar d'alegria. I Freddie Mercury i Montserrat Caballé no van coincidir mai i per tant no van cantar mai a duo una cançó sobre Barcelona. Finalment, sento haver de desmentir que Constantino Romero digués per megafonia, sense per-

dre les maneres que el caracteritzaven, «Atletes, baixin de l'escenari».

Jo vaig viure aquell any, em va tocar cobrir-ne bona part per al diari i en vull fer saber la veritat. És aquesta:

El més notable de l'any 1992, a part de les commemoracions del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica amb unes celebracions de la Hispanitat, a l'octubre, de llençar la casa per la finestra, va ser la fastuositat de l'aniversari de Franco. El 4 de desembre de 1992 el general Franco, cap de l'Estat, *Generalísimo*, com es feia dir, o sigui, no *general*, sinó el més general dels generals del món, un general superlatiu i incommensurable, va complir cent anys. Ho va fer en condicions precàries, entubat fins a les celles, pellerina al llit de l'UCI que li havien habilitat al palau d'El Pardo amb la tecnologia hospitalària d'última generació, baldat com una desferra humana, que es deia al carrer, però viu i celebrant—és un dir—el centenari.

El príncep regent, Juan Carlos de Borbón, exercia les funcions pròpies del rang en absència permanent i obligada de l'oligarca titular. En aquestes condicions polítiques i amb la pressió constant de la Unió Europea, que encara no es plantejava admetre Espanya entre els seus socis perquè no hi havia manera que s'hi apliquessin les reformes democratitzadores mínimament exigibles—tot i que sí que ens hi havien ficat, a l'OTAN; la guerra és la guerra—, el règim sorgit de la revolta del 18 de juliol de 1936 agonitzava al mateix temps que el seu instigador. Amb motiu del centenari del dictador, es preparava per representar la seva funció de comiat en llaor de multitud, com era costum en les efemèrides referides als grans moments de l'anomenat Movimiento Nacional. Futbol, *corrides* de toros, balls regionals i parades militars n'eren habitualment els ingredients essencials, però en aquell interregne de «*borbón y cuenta*

nueva», que és la conya que es feia a l'entorn del poder, es van buscar noves fórmules o fórmules mixtes perquè, sense perdre les essències, es fes constar el desig de modernització i de posada al dia una mica europees.

Durant els tres anys que el príncep regent va exercir de cap d'estat en funcions, des de l'empitjorament de l'estat de l'entubat la primavera del 89, es va notar una certa obertura de la cotilla i, a excepció dels que es definien com a comunistes o republicans, enemics acèrrims i irreconciliables del règim i, fins i tot, de la seva ala més liberal, pels descoberts van començar a treure-hi el cap noms de futurs dirigents socialistes com Felipe González i Pasqual Maragall, sindicalistes com Nicolás Redondo, liberals com Francisco Fernández Ordóñez, catalanistes com Jordi Pujol, aleshores l'amo de Banca Catalana, i els advocats Miquel Roca i Narcís Serra, que compartien bufet, basquistes com Xabier Arzallus i Carlos Garaikoetxea, i andalusistes com Rojas Marcos. Els polítics veritablement coneguts, però, eren els mandataris franquistes: el president del govern, Rodolfo Martín Villa; el ministre de Propaganda (*Información y Turismo*), Adolfo Suárez; el d'Afers Exteriors, Juan Antonio Samaranch, clàssica quota catalana del consell, i el secretari general del Movimiento i ministre de Desenvolupament Polític, José María Aznar. A més, com que l'any 1990 es van autoritzar eleccions municipals obertes amb candidatures a títol individual, tot i haver de jurar sempre els principis fonamentals habituals, van sortir Rodrigo Rato per Madrid i Antonio Fernández Teixidó per Barcelona.

I, gairebé sense adonar-nos-en, ens plantem en l'aniversari de Franco, el qual, tot i que permanentment moribund, continuava respirant ni que fos de forma assistida. Aprofitant l'avinentesa, es va decidir afalagar Barcelona en senyal d'agraïment pels serveis que la burgesia catala-

na havia prestat al Caudillo i el suport que havia donat a la seva obra.

Els homenatges en cascada, les inauguracions de les anomenades places o avingudes o passejos del Centenari, els actes d'exaltació patriòtica, es van distribuir equitativament i amb idèntic entusiasme oficial per tot Espanya, no sense la protesta al carrer, tapada amb la sordina habitual, de sindicats no verticals i partits d'esquerra liderats pel Partit Comunista, i, a Catalunya, pel PSUC. Ignorant, però, les mogudes opositores, a Madrid es va organitzar una parada militar amb les acrobàcies aèries de la Patrulla Àguila perquè així, van dir al telediari, el vell general les veuria des de la seva cambra. A la Maestranza de Sevilla va tenir lloc un concert únic, a duo, entre Julio Iglesias i Raphael, exponents màxims del pop franquista, al qual van assistir els marquesos de Villaverde en representació del cap d'estat agonitzant. A El Ferrol del Caudillo es va encendre el més gran castell de focs artificials ideat mai per la pirotècnia valenciana, i a la plaça del Caudillo de València es va cremar per primera vegada una falla nadalenca, un cop finalitzat al Bernabéu el partit que enfrontava la selecció espanyola de futbol amb el més selecte i galàctic dels futbolistes estrangers que jugaven a la lliga espanyola.

Desisteixo de detallar els mil i un actes de celebració dels cent anys del dictador, però no hauria d'oblidar-me del repic de campanes que hi va haver a totes les esglésies, monestirs i catedrals d'Espanya a les zero hores del 4 de desembre, després del qual celebraren, concelebraren i contracelebraren oficis litúrgics solemnes pregant per la seva salut, que, des de la tromboflebitis del 75, poc després dels cinc afusellaments d'aquell setembre sagnant, l'havia deixat permanentment al llindar de la mort.

Tornem, però, a Barcelona, que és del que a mi, pro-

fessionalment parlant, em va tocar ocupar-me: per al di-lluns 4 de desembre, data real del centenari, s'havia previst el viatge inaugural del Tren d'Alta Velocitat Espanyola (TAVE), en el seu primer traçat entre Madrid i Barcelona, i l'obertura dels nous vials, anomenats *rondes*, que van circumdar la ciutat i van servir per desembussar-la.

Prèviament, el dissabte dia 2 estava anunciada la inauguració del primer casino autoritzat a Espanya, ja que, fins a aquella decisió del Consell de Ministres, més enllà de loteries i travesses, el joc estava prohibit. Així va ser com es va inaugurar el Gran Casino del Tibidabo, l'explotació del qual es va concedir a la filla de Miguel Mateu, gran amic de Franco i primer alcalde de Barcelona després de la Guerra Civil, i al seu marit. El diumenge dia 3, a la tarda, el príncep regent presidiria també la *corrida* de la Monumental—excepcional i rara, perquè el fred de desembre és el menys indicat per a una cursa de braus—, en la qual prendria l'alternativa el torero català, de Cornellà, Ramiro Fernández, «el Rabadà».

I aquí entro jo perquè, com a reporter, em tocava seguir, aferrat com una paparra, els passos atrafegats d'aquells dies del príncep regent i eventual cap d'estat per Barcelona. Em refereixo, naturalment, als passos oficials, ja que, extraoficialment, en aquells anys el príncep ja tenia molt, moltíssim interès per la capital catalana, segons es deia *off the record*. Tapaneries.

Tot i que un repàs de les cròniques de l'època a l'hemeroteca o a la videoteca poden donar la falsa impressió d'unes celebracions memorables, d'uns esdeveniments que van generar un gran impacte popular i que van anar com una seda, els puc assegurar que, en general, aquelles jornades, que es van dissenyar per ser històriques i demostrar l'estima que Espanya té per Catalunya, es van acostar més

al fiasco que a una altra cosa. Com que algú havia de pagar els plats trencats, la pobra governadora civil de l'època, Julia García-Valdecasas, va ser cessada en l'última sessió del Consell de Ministres abans de Nadal, el dia que se sortejava la loteria de la grossa, quan els esdeveniments ja s'havien precipitat feia dies.

La nit de la inauguració del Gran Casino del Tibidabo va resultar tristament deslluïda. Es va desfermar una tempesta semblant a la fi del món que, tot i que no va provocar inundacions ni goteres a l'edifici modernista restaurat, situat a la falda de la muntanya que és l'emblema de Barcelona, va propiciar que els convidats accedissin a la festa amb un aspecte lamentable, amb el pentinat desmanegat com una mala cosa (les senyores) i la indumentària xopa (tothom), perquè, per al curt trajecte que havien de caminar entre els cotxes aturats i l'accés, l'organització, desbordada, no havia previst cap mena de protecció pluvial. Bermejo, el meu fotògraf, i amb ell tots els seus col·legues, atrinxerats al llinard de l'entrada, es pixaven del riure en contemplar (i retratar) l'aspecte patètic de les personalitats. No cal dir que les fotografies més bones i divertides van anar a parar directament a la paperera.

La cursa de braus va ser molt pitjor per culpa del seu tràgic desenvolupament. Torejaven el ja esmentat Ramiro Fernández, «el Rabadà», que rebia l'alternativa de mans de Juan Antonio Ruiz, «Espartaco», i oficiava de padrí Enrique Ponce. Es veu que era un cartell de luxe en aquells anys, però el fred i el mal temps van deixar més de la meitat de la plaça buida malgrat la gran quantitat d'entrades que es van regalar entre els familiars dels funcionaris, militars i policies establerts a la província. L'arena estava enfangada i relliscosa i això va propiciar que, en clavar el segon parell de banderilles, el matador de Cornellà perdés l'equili-

bri davant de la cara del toro, i el pitó esquerre, amb la facilitat d'un bisturí i la fúria d'un animal, li obrís el tors en canal i li travessés el cor. Traslladat a coll per la seva quadrilla, que corria desesperadament pel carreró, va passar pel meu costat—jo estava protegit en un *burladero* (enganyaor, com en diuen a València)—amb la mort reflectida al rostre. Malauradament, no va arribar viu a la infermeria. El centenari del dictador començava a portar molta mala sort.

Perquè el divendres anterior a la inauguració del primer trajecte del TAVE entre Madrid i Barcelona, tot i l'extrema vigilància a què van sotmetre la nova línia ferroviària, el comando Barbastro d'ETA es va carregar un bon tram de catenària al pas desèrtic pels Monegres. Renfe va posar en marxa tots els seus recursos tècnics i humans per neutralitzar l'efecte de l'atemptat, i les autoritats i els mitjans es van conjurar per amagar-ho al públic i a la premsa internacional. I ho van aconseguir. El matí de dilluns, les portades dels diaris de tot Espanya estaven totalment dedicades al general entubat, amb una fotografia retocada d'anys pretèrits i un missatge en teoria seu que començava amb la paraula *Espanyoles* i acabava amb el clàssic «*Arriba España!*». En el text donava gràcies a Déu per haver-li concedit viure cent anys al servei d'Espanya, deia no sé quina cosa de conduir la nació amb pols ferm—ironies d'un moribund—i del benestar que tots gaudíem—aquesta ironia la vaig atribuir al redactor de l'escrit—, ah, i no va passar per alt esmentar la sang vessada pels nostres gloriosos caiguts ni apel·lar a la unitat d'Espanya. Sense novetat. Com sempre. Com ahir, com avui i com tota la vida.

La segona notícia en importància feia referència a la coronada mortal que va rebre el torero de Cornellà. Però pel que fa al comando Barbastro i al sabotatge de la catenària, s'hi va tirar un vel d'impenetrable silenci.

L'expedició barcelonina convidada al trajecte ferroviari inaugural, formada per periodistes, autoritats i personalitats de diversos àmbits, vam volar fins a Barajas en un reactor noliejat especialment per a l'ocasió, des d'on ens van traslladar en autocar fins a l'estació d'Atocha, on vam pujar al comboi inaugural de l'Alta Velocitat. Vam circular lleugers sobre els rails a una velocitat mai aconseguida en aquestes terres de trens borreguers, fins que la locomotora va fer xuf! i desaccelerà fins al punt zero. Allí ens vam aturar. Al bell mig del gelat hivern ventós dels Monegres. Del príncep regent al més modest dels empleats. Quiets, immòbils. Ni alta velocitat ni hòsties.

Fastiguejats i sarcàstics, amb més d'una hora per endavant per fer córrer rumors i repartir maledicències mentre esperàvem que la companyia ferroviària resolués amb garanties el nyap i que la policia garantís un corredor de seguretat fins a l'estació de la Sagrera, a Barcelona, l'agonia de Franco va esdevenir l'epicentre de les converses que anava caçant al vol. Després d'avorrir-me amb els polítics del règim, de gravar unes declaracions al ministre de Desenvolupament Polític i secretari general del Movimiento, José María Aznar, en què afirmava que a Espanya no existiria mai una democràcia a l'estil de les europees, per sufragi universal, perquè, deia, «¿Què passa quan la majoria s'equivoca?», i després d'observar com Bermejo i els seus col·legues del flaix no paraven de prémer el disparador de la Canon, em vaig dedicar a tirar-li la canya a una actriu emergent de nom pompós i molt artístic que en realitat es deia, i li dèiem, Toñi, proposant-li un reportatge de *destape* (parauleta que començava a estar de moda per reflectir l'obertura subtil del règim en els assumptes de la permissivitat epidèrmica) per al setmanari *Fotogramas*, que era el més audaç en aquests afers, malgrat el seu prestigi com a

prescriptor cinematogràfic. «¿A quin hotel us han instal·lat a Barcelona? Perquè si no tens res més a fer podríem quedar i començar per l'entrevista», li vaig dir.

Per fi el tren va reprendre el viatge, però amb poc èxit, perquè de la promesa d'alta velocitat vam passar al xinoxano tradicional per arribar finalment, amb molt de retard, a la flamant estació de destí.

El desgavell ferroviari ja no es va poder amagar, però es va compensar sobradament amb un elogi de la tecnologia espanyola, que havia resolt l'emergència, i de l'eficàcia policial, perquè segons nosaltres, els periodistes, en cap moment, malgrat les intencions del comando Barbastro, havia corregut perill la vida ni de Sa Altesa ni de la resta de personalitats que viatjaven en el comboi sabotejat. Encara que, deu anys més tard, després de la detenció d'Agüineche, el cap del comando, es va saber que havia anat de poc que no voléssim pels aires. A dos-cents cinquanta quilòmetres per hora, en un punt indeterminat del ventós desert aragonès, el protagonista del centenari, el decrepit general per a qui s'organitzava tota aquella bogeria de celebració, agonitzava a poc a poc, dolçament entubat, afectuosament sedat, al llit tou de la seva casa, mansió o palau—tant se val la sumptuositat de l'àmbit quan el problema és que et mors—.

Aquesta era la cançó de l'enfadós que anava imparablement de boca en boca, no només en les tertúlies polítiques i en les redaccions dels mitjans de comunicació, sinó, directament, al carrer. Amb lamentacions, pors i acudits en proporció equilibrada.

El llavors popular jutge Garzón, flagell de narcotraficants i d'independentistes catalans incipients, una autèntica estrella de la instrucció judicial d'aquells anys, una vedet del mall, va organitzar una batuda pocs dies abans i va

detenir i interrogar presumptes membres de Terra Lliure i altres joves catalanistes als quals s'acusava de preparar un atemptat a l'estació de la Sagrera durant els fastos de l'arribada del primer tren d'alta velocitat en el decurs del sarau inaugural.

La instrucció, però, sembla que es va fer amb el cul i no va poder provar mai res, ni que els detinguts fossin integrants de Terra Lliure, ni tan sols l'intent d'organització d'un atemptat; al cap de quinze dies i de transferir el cas al Tribunal d'Ordre Públic de l'època, van acabar per deixar-los anar després d'una molt completa sessió de carícies, tal com s'acostumava a fer.

La mala sort no es va aturar l'endemà. Els rumors van anar *in crescendo* i van eclipsar ràpidament l'incident del tren, la cornada mortal del torero català, l'apoteòsic castell de focs artificials mai vist i el partit de les estrelles d'aquí i d'allà. Ara semblava que anava de debò: el dictador agonitzava.

Va succeir poc abans de l'hora del sopar del dia 5 de desembre de 1992, cap dels qui ho van viure ha oblidat aquesta data. A mi em va agafar en un respir de la meva trobada carnal amb la Toñi a l'hotel Princesa Sofía. Vaig posar la tele. Hi anunciaven torrons que es mengen en tornar a casa per Nadal i colònies de mascles alfa i femelles indescriptibles quan van interrompre l'emissió de tots els canals i va sortir ell, amb uniforme militar. Serios, solemne, amb cara llarga. Juan Carlos, el príncep regent, va llegir el text que va marcar un punt d'inflexió en el tarannà del país:

Espanyols, amb un gran dolor al cor i una desolació profunda, és el meu deure comunicar-vos que en el dia d'avui Francisco Franco Bahamonde, Caudillo d'Espanya, ha mort després de rebre els sants sagraments i la benedicció apostòlica. Reseu una oració per

la seva ànima. Que Déu el tingui a la glòria. Visca Franco! Visca Espanya!

Francisco Franco, Caudillo d'Espanya per la gràcia de Déu, dictador feixista i oligarca criminal, havia viscut exactament cent anys i un dia. Els acudits que van circular a propòsit d'aquesta xifra una mica presidiària van ser incompatables. Les manifestacions de dol, acollonants. Van sortir franquistes desolats, entristits, plorosos, de sota les pedres, amb la mateixa rapidesa amb què al cap de pocs mesos se centuplicaren els demòcrates de tota la vida.

El que va succeir els vint-i-cinc anys següents és, per recent, prou conegut.

Un cop superades les primeres turbulències i el risc de caos polític, s'assossegaren les desavinences—fruit encara de l'eterna pervivència de les dues Espanyes que descrivia Machado i de les desbarrades de la Guerra Civil—i l'exèrcit va assumir, no sense que abans es produís en el seu si una certa purga, el seu paper en democràcia. Hi va ajudar notablement la pertinença a l'OTAN i el contacte amb oficials d'altres exèrcits de països amb llarga tradició democràtica. El nou rei va sotmetre a plebiscit la legitimitat democràtica de la corona—amb la victòria aclaparadora del sí—i, després de la legalització de tots els partits polítics, es van formar unes Corts constituents per tal de redactar la Constitució del primer de maig (de 1995). Amb el consens de partits, sindicats i societat civil, es va vertebrar un estat federal asimètric que, amb els successius retocs constitucionals, ha esdevingut el que hi ha actualment, amb notable estabilitat i una prosperitat relativa però creixent. Una Espanya descentralitzada amb set autonomies molt conso-

lidades i dos estats lliures associats com són Euskadi i Catalunya.

La independència i la duresa amb què els tribunals van tractar ràpidament i eficaç, d'una banda, els conats de corrupció heretats de les famílies del règim anterior i, de l'altra, les referències condescendents o justificadores del franquisme i la seva obra, han fet que la transició democràtica espanyola sigui considerada exemplar. La família del dictador va ser desposseïda de totes les seves propietats i béns directament obtinguts per influència de la dictadura i els seus excessos, els exministres del vell règim que havien tingut relació directa amb les penes de mort van ser jutjats i, alguns, empresonats, i en el si de la policia i la judicatura es va produir una depuració a fons.

L'any 2007 es va desmantellar el concordat amb la Santa Seu i l'Església Catòlica es va quedar amb les mateixes prerrogatives que qualsevol altra organització religiosa. El que no es va obtenir va ser l'intent de desamortització que demanaven els partits de l'esquerra més radical. En canvi, sí que es va aconseguir afegir el concepte de «laïcitat» a la definició de l'estat espanyol en l'últim retoc de la Constitució. Un dels moments polítics més delicats es va viure el 2008, després de les eleccions que va guanyar Rodríguez Zapatero, quan, davant de la resistència bel·licosa d'algunes faccions de l'exèrcit i de la dreta més reaccionària, es van cedir al Marroc els enclavaments de Ceuta i Melilla i van retornar a la península els anomenats «peus negres», espanyols que vivien en aquelles ciutats autònomes. El retorn de prop de cinquanta mil ciutadans a la península, especialment els que no tenien arrels ni mode de supervivència en cap província, va servir, gràcies a les ajudes del govern en forma d'habitatge i terres de conreu, per revitalitzar les poblacions gairebé buides de l'anomenada Lapònia espanyo-

la. Batejada així per un grup de catedràtics de la Universitat de Saragossa, feia referència al territori dels monts Universals entre Terol i Conca, on la densitat de població real era de 0,98 habitants per quilòmetre quadrat, mentre que a la Lapònia escandinava ho era d'1,87. Una regió imaginària que abasta també les províncies de Sòria i Guadalajara.

¿I la Toñi?

Ens hem vist poques vegades i sempre en ocasions casuals. Una salutació ràpida, dos petons a la galta, una conversa curta a peu dret, amb la copa a la mà, en algun acte multitudinari. He procurat seguir la seva carrera des de la distància, com un espectador de tants. El seu rostre i el seu nom artístic s'han tornat molt populars al cinema, la televisió i les revistes de colors; el seu cony, en les esferes més altes, segons maledicències generalitzades.

Em va fer una gràcia enorme, l'any passat, quan, en una enquesta de la revista *Interviú* sobre què feien els famosos el dia que Franco va morir—un clàssic, ja se sap—, va respondre: «Me'n recordo perfectament: cardava».